ORHUN YAZITLARINDA KULLANILAN İŞARETSİZ (/.Ø./) GÖREV ÖGELERİ

Unmarked (/.Ø./) Functional Elements That Appear in Orhun Inscriptions

Dr. Osman MERT*

ÖZ

"Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/.ø./) Görev Ögeleri" adlı bu yazıda önce "anlamlı ve görevli öge kavramları" hakkında bilgi verildi. Ardından da yazıtlarda kolaylık ve anlaşılabilirlik kanunları çerçevesinde zaman zaman görevlerini yanlarındaki diğer görev ve anlam ögelerine bırakarak düşen ya da aynı grup içerisinde işaretli öge ya da ögeler karşısında işaretsiz kullanılan görev ögeleri incelen**di.**

Anahtar Sözcükler: Orhun yazıtları, anlamlı ve görevli dil ögeleri, işaretsiz görev ögesi

ABSTRACT

In this paper entitled "Unmarked (/.ø./) Functional Elements That Appear in Orhun Inscriptions", an information is provided regarding the "concept of meaningful and functional elements". Then some times, elements of function that drop, after leaving their funtions to the neighboring elements of meaning and functions or used unmarked along with the marked element or the elements within the same group in comply with the laws of economy and comprehendibility in inscriptions were examined.

Key words: Orhun Inscriptions, meaningful and functional language elements, unmarked functional elements

Bütün doğal dillerde olduğu gibi Türkçe'de de dil ögeleri anlamlı ve görevli olmak üzere ikiye ayrılır. *İletişimde anlam ilişkileri bu iki sınıf ögenin birlikte kullanılmasıyla belirtilir*[1]. Anlamlı elemanlar **kök**, **köken**, **gövde**, **sözcük grubu** ve **cümle**den oluşurken, görevli elemanlar **içe ve dışa dönük görev ögeleri** olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılır. İçe dönük görev ögeleri, üzerlerine geldikleri kök ya da gövdeyle aralarındaki ilişkinin

*Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

[1] GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'nin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 3, Erzurum, 1995, s. 1-7.

geçiciliğine, kalıcılığına, başka bir ifadeyle üzerlerine geldikleri kök ya da gövdeyle birlikte yeni bir kavram işareti oluşturup oluşturmamalarına ve işlevlerine göre sınıflandırılır. Üzerlerine geldikleri kök ya da gövdeyle aralarındaki ilişki sadece kullanıldıkları cümleyle sınırlı / geçici olan ve yeni bir kavram işareti oluşturmayan dışa dönük görev ögeleri ise, Türkçe'de **ek**, **ek+ek**, **edat** ve **ek+edat** olmak üzere dört farklı şekilde görülür ya da işaretsiz (**/+ø/**) olarak kullanılır. [2]

Anlam ögeleri sınıfı her dilde kültürün ulaştığı kavram sayısına paralel olarak gerek **yapılma** gerek **alınma** ögelerle kolay ve çabuk çoğalma eğilimindedir. Buna karşılık, kavramlar arası ilişkilerin çok sınırlı olması görev ögeleri sınıfında öge sayısının artışını güçleştirir.[3]

*Bir ögenin bilgi taşıyabilmesi için kod içerisinde belli bir yerde bulunma ihtimalinin **1**'den küçük, **ø**'dan büyük olması gerekir. Bir ögenin bir yerde bulunma ihtimali arttıkça, yani **1/1**'e yaklaştıkça taşıdığı bilgi yükünün azaldığı; yine bir ögenin bir yerde bulunma ihtimali azaldıkça taşıdıgı bilgi yükünün arttığı bir gerçektir. Bir metnin yapısında yer alan anlam ögelerinin kullanılma sıklığı, görev ögelerinin kullanılma sıklığına göre daha azdır.*[4] Dolayısıyla cümlelerde anlamlı elemanları oluşturan ses veya harfler üzerine düşen bilgi yükü fazlayken, sayıları az olmasına rağmen geçiş sıklıkları yüksek olan dışa dönük görev ögelerini oluşturan ses veya harflerin üzerine düşen bilgi yükü azdır.

*... Türkçe anlam ögelerine yükleyeceği hemen her görev için ayrı bir görev ögesi geliştirmiştir. Bu görev ögelerini de sürekli, anlam ögelerinden sonra getirdigi için bunların büyük bir çogunlugunu da ekleştirmiştir. Ekleşme gerçekleştirilirken, dillerin gelişmesini sürekli etkileyen **kolaylık** (économie) ve **anlaşılabilirlik** (compréhensibilité) kanunları gereği bu görev ögeleri zaman zaman oldukça aşınmış bazen de görevlerini kendilerini kuşatan diger görev ve*

---

[2] bk. ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994, s. 50; MERT, Osman, *Kutadgu Bilig'de Hal Kategorisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002, s. 14-17.

MERT, Osman, Türkçe'de Hâl Kategorisi ve Öğretimi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 21, Erzurum, 2003, s. 25-32.

[3] GEMALMAZ, Efrasiyap, *agm.*

[4] GEMALMAZ, Efrasiyap, *agm.*

anlam ögelerine bırakarak düşmüşler veya daha başlangıçta işaretli bir öge karşısında ***işaretsiz*** *(non-marqué) kalmışlardır.*[5]

1. Birden Fazla Anlam Ögesiyle Kurulmuş Genel Anlamlı Dil Ögelerinde Karşılaşılan İşaretsiz (/.ø./) Görev Ögeleri

1.1. Belirtisiz İsim Tamlamalarında karşılaşılan İşaretsiz (/.ø./) Görev Ögeleri:

Dil ögelerinin taşıdıkları bilgi yükleri, kendilerini oluşturan fonetik veya grafik işaretlere dilin öngördüğü ölçüye göre bölüştürülmüştür. Bu bakımdan, bir dil ögesini oluşturan ses veya harf sayısı arttıkça her ses veya harf üzerine düşen bilgi yükü; yine bir anlam ögesini oluşturan anlam ve görev ögelerinin sayısı arttıkça anlam ve görev ögeleri üzerine düşen bilgi yükü azalır.[6] Yani, sözcüğü oluşturan ses sayısı arttıkça sözcüğün alaşılabilirliği azalırken, sözcüğü oluşturan ses sayısı azaldıkça da sözcüğün anlaşıbilirliği artar. Bu yüzden dünya dillerinde sözcüğü oluşturan ses sayıları insan beynin algılama kapasitesi çerçevesinde sınırlanmıştır. Zira sözcüğü oluşturan ses sayısı arttıkça sözcüğün telaffuzu ve algılanması da güçleşmektedir.

Türkçe'de kalıcı kavram işaretleme metotlarının başında "bir kök ya da gövde üzerine yapım eki getirme" metodu gelmektedir. Ancak bu durum yukarıdaki bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkçe'de kök ya da gövde üzerine eklenen her bir yapım eki, üzerine geldiği kök ya da gövdeyle birlikte yeni bir kalıcı kavram işareti oluştururken, sözcük boyunu uzattığı için (sözcüğü oluşturan ses başına düşen anlam yükünü azalttığı için) de sözcüğün anlaşılabilirliğini düşürmektedir. Bu da göstermektedir ki, her ne kadar Türkçe'de kavram işaretleme söz konusu olduğunda ilk akla gelen metot "kök ya da gövde üzerine yapım eki getirme" olsa da söz konusu metodun belirli bir noktadan sonra kullanılabilirliği zayıftır. Dolayısıyla dil, insan beyninin çalışma ve algılama biçimine bağlı olarak birden fazla sözcükten oluşan (çoğunlukla iki veya daha fazla parçalı / kelimeli) kalıcı kavram işaretleme metotlarını geliştirmiştir. Zira anlamlı elemanlar arasında yer alan boşluk (space) sözcüğün telaffuzunu, insan beyninin algılamasını kolaylaştırmakta; sözcüğün anlaşılabilirliğini de artırmaktadır. Türkçe'de bu bağlamda geliştirilen birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı kalıcı kavram işaretleme metotlarınının başında belirtisiz isim tamlamaları gelmektedir.

---

[5]GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Degerleri,* Erzurum, 1982, s. 28.

[6] GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'nin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 3, Erzurum, 1995, s. 1-7.

Belirtisiz isim tamlamaları ***"sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim+ø + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen) eki"*** *kuruluşlarıyla bir niteleme grubu oluşturur*[7]:

kişi+ø og(u)l+ı: insan oğlu

: 𐰇𐰚𐰇𐰞𐰋𐰠 : 𐰇𐰺𐰃𐰺𐰋 : 𐰆𐰼𐰃 : 𐰇𐰃𐰾𐰼𐰇𐰇𐰆 : 𐰋𐰴𐰇 : 𐰇𐰞𐰋𐰠𐰓𐰋 :..[8]

… öd tengri yasar kişi oglı koop ölgeli törimiş: *...Zamanı Tanrı tayin eder. İnsanoğlu hep ölmek için yaratılmış.*[9] *KT K 10-11*

türk+ø bodun+ø: Türk+ø milleti

türk+**ø** kagan+**ø**: Türk kağan(lar)ı

𐰔𐰃𐰃𐰋𐰼𐰃𐰺𐰴 : 𐰇𐰃𐰾𐰋𐰼 : 𐰆𐰾𐰋𐰚𐰞𐰋𐰠 : 𐰇𐰃(𐰾𐰆𐰃)𐰇𐰋 : 𐰆𐰾𐰼𐰋𐰚𐰞𐰋𐰠

: 𐰇𐰞𐰞𐰋𐰼𐰇𐰺𐰋 : 𐰔𐰚𐰋𐰺𐰋𐰇𐰼𐰃𐰋𐰼𐰃 :

... **türk bodun** kılıngalı **türk kagan** olurgalı şantung balıkka taluy ögüzke tegmiş yok ermiş...: ***Türk milleti*** *yaratılalı,* ***Türk kağan(lar)ı*** *tahta oturalı Şantung şehir(ler)ine, Sarı Irmağa ulaşan yok imiş. (T 18-19)*

1.2. Fiil Deyimlerinde Karşılaşılan İşaretsiz Görev Ögeleri:

Orhun yazıtlarında gerek zarf+fiil"den, gekekse "nesne+fiil"den kurulu tamlamalarda zarf ile fiil ya da isim ile fiil arasındaki ilişkiyi sağlayan dışa dönük özel bir ek bulunmamaktadır[10]:

arkış+ø tirkiş+ø ı-: kervan gönder-

𐰃𐰇𐰾𐰋𐰼𐰋𐰋𐰠 : 𐰋𐰴𐰇 : 𐰇𐰚𐰞𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰋 : 𐰆𐰋𐰼 : 𐰞𐰇𐰺 : 𐰋𐰚𐰚𐰋𐰠 :

---

[7]GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 4, Erzurum, 1994, s. 1-5, Ayrıca bk. ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994, s. 20.

[8] Köktürk harfli metin "ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Ankara, 2005" adlı eserden alınmıştır.

[9] Metinler Türkiye Türkçesi'ne aktarılırken "TEKİN, Talat, *Orhon Yazıtları*, Ankara, 2006" adlı eserden istifade edilmiştir; açıklamalar yapılırken de hem ALYILMAZ'ın anılan eserinden hem de T. TEKİN'in konuyla ilgili kitaplarından yararlanılmıştır.

[10] bk. ALYILMAZ, Cengiz, *age*., s. 21-26; ALYILMAZ, Cengiz, Türkçede Fiil Deyimleri ve Öğretimi Üzerine, Türk Dili, S. 620, Ankara, 2003, s. 148-156.

ötüken yir olurup **arkış tirkiş ı**sar neng bungug yok: *Ötüken yerinde oturup **kervan gönder**irsen hiç bir sıkıntın olmayacak.* KT G 8

sü+ø yorıt-: ordu yürüt-

: 𐰸𐰺𐰚𐰇𐰼𐰇𐰴𐰼𐰇𐰋𐰼𐰇

sü+ø yorıtd(ı)m: *Ordu yürüttüm*. T 25

açsık+ø tosık+ø öme-: açlık tokluk düşünme-

𐰼𐰇𐰺𐰼𐰚 : 𐰋𐰇𐰸 : 𐰋𐰇𐰸𐰋𐰇𐰼𐰇𐰼𐰚 : 𐰇𐰇𐰼𐰋 : 𐰋𐰇𐰼𐰇𐰼𐰇𐰼𐰚 : 𐰺𐰺𐰼𐰃 : 𐰋𐰇𐰋𐰇

𐰋𐰇𐰸𐰋 : 𐰇𐰇𐰼𐰋 :

türük bodun ... **açsık tosık öme**z sen bir todsar açsık ömezsen: *Türk milleti, ... **açlık tokluk düşünme**zsin, bir doysan (bir daha) açlık düşünmezsin.* KT G 8

süngüş+ø süngüş-: savaş savaş-, harp et-, savaş-

𐰇𐰸𐰇𐰋𐰇 : 𐰇𐰋𐰇 : 𐰋𐰸𐰋𐰇𐰔

... yigirmi **süngüş süngüş**miş: ... *Yirmi kez savaş savaşmış*. KT D 15

sü+ø süle-: ordu yürüt-, ordu sevk et-

𐰇𐰸𐰇𐰋 : 𐰋𐰃𐰇𐰼𐰋 : 𐰇𐰸𐰇𐰼𐰋 : 𐰺𐰺𐰼𐰃 : 𐰋𐰋𐰼𐰇𐰼𐰃 : 𐰋𐰋𐰼𐰋 : 𐰋𐰇𐰺𐰇𐰇

... **sü süle**pen tört bulungdakı bodunug kop almış kop baz kılmış: ... ***Ordu sevk ed**ip dört bir yandaki milleti hep almış, hep tutsak kılmış.* KT D 2

tün+ø udıma-: gece uyuma-

küntüz+ø olurma-: gündüz oturma-

: 𐰋𐰇𐰼𐰇 : 𐰺𐰺𐰼𐰃 : 𐰋𐰇𐰸𐰋 : 𐰋𐰇𐰋𐰋.....𐰋𐰋 : 𐰋𐰋𐰋𐰼 : 𐰋𐰋𐰼𐰋

𐰺𐰋𐰼𐰇 : 𐰋𐰋𐰋𐰇 : 𐰋𐰋𐰋𐰋𐰼𐰇𐰋𐰋

kangımız eçimiz kaz[ganmış bodun atı küsi yok bolmazun] tiyin türük bodun üçün **tün udıma**dım **küntüz olurma**dım: *Babamızın amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için **gece uyuma**dım, **gündüz oturma**dım.* KT D 26-27

1.3. İşaretsiz Görev Ögesinin "Niteleme Sıfatı+İsim"den Kurulu Tamlamalarda Kullanımı:

Orhun yazıtlarında "niteleme sıfatı + isimden kurulu tamlamalar"da tamlayan ile tamlanan arasındaki ilişkiyi sağlayan dışa dönük özel bir ek bulunmamaktadır:

süçig+ø sab: tatlı söz

yımşak+o agı: yumuşak ipekli

ırak+o bodun: uzak kavim, uzak(larda yaşayan) halk

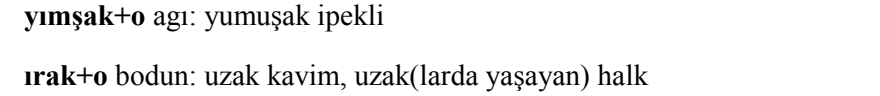

... tabgaç bodun sabı süçig agısı yımşak ermiş **süçig sab**ın **yımşak ag**ın arıp **ırak bodun**ug ança yagutır ermiş: ... *Çin Milleti'nin sözü tatlı, ipeklisi yumuşak imiş.* ***Tatlı sö**zle,* ***yumuşak ipekli**yle kandırıp* ***uzak**(larda yaşayan)* ***kavimler**i böylece (kendilerine) yaklaştırır(lar) imiş.* KT G 5

2. İsim ve Fiil Tabanlarında Karşılaşılan İşaretsiz Görev Ögeleri

2.1. İşaretsiz Görev Ögesinin İsimlerde Teklik İşareti Olarak Kullanımı:

Türkçe'de her ne kadar "**be+n**, **se+n** gibi I. ve II. tekil şahıs zamirlerinin sonunda tekillik kavramının işareti olarak **/+n/** görev ögesi kullanılmış olsa da, veya "alı**n**, karı**n**, buru**n**, boyu**n**" gibi tekil anlamlı sözcüklerin sonunda **/+n/** biçimbirimi yer alsa da genellikle Türkçe'de isimlerin çokluk şekilleri karşısında teklik biçimleri işaretsizdir:

kara köl+ø: Kara göl+**ø**

kara költe süngüşdümiz: ***Kara göl**de savaştık*. KT K 2

yarış yazı+ø: Yarış ovası+**ø**

yarış yazıda tirilelim timiş: ***Yarış ovası**nda toplanalım demiş(ler).* T 33

ışbara yamtar+ø

𐰋𐰇𐰼𐰃 : 𐰃𐰇𐰋𐰚 : 𐰴𐰇𐰇𐰼𐰃 : 𐰇𐰇𐰇𐰋𐰼𐰃𐰇𐰇

ekinti **ışbara yamtar** boz atıg binip tegdi: *İkinci olarak **Işbara Yamtar**'ın boz atına binip hücum etti.* **KT D 33**

2.2. İşaretsiz Görev Ögesinin İsimlerde Genellik İşareti Olarak Kullanımı:

Türkiye Türkçesi'nde ve ağızlarında zaman zaman /+1Ar/ ve bazen de /+GIl/ biçimbirimiyle ifade edilen isimlerin **genel** kullanımlarına dair **özel bir ek**e Orhun yazıtlarında rastlanmamaktadır. Yani isimlerin çokluk şekilleri karşısında **genellik** bildiren şekilleri **işaretsiz (ø)** dir. Yazıtlarda bazı isim veya isim soylu sözcüklerin kullanıldıkları yerlerde anlamları bakımından genellik ifade ettikleri dikkati çeker. Bu tür sözcük veya sözcük grupları, genellikle anlamı kuvvetlendiren, anlamın kapsamını genişleten deyim, atasözü, kalıplaşmış söz grupları vs. seviyesinde ortaya çıkar [11].

kişi oglı+ø: insan oğlu

: 𐰇𐰇𐰋𐰋𐰇 : 𐰋𐰇𐰇𐰋 : 𐰃𐰆 : 𐰋𐰇𐰇𐰋𐰇𐰋

... **kişi oglı** koop ölgeli törimiş: ***İnsan oğlu*** *hep ölümlü yaratılmış.* KT K 10

kırkız**+ø** : Kırgız, Kırgızlar

kurıkan**+ø**: Kurıkan, Kurıkanlar

otuz tatar**+ø**: Otuz Tatar, Otuz Tatarlar

kıtany**+ø** : Kıtay, Kıtaylar

tatabı**+ø** : Tatabı, Tatabılar

𐰇𐰇𐰋𐰴𐰋 : 𐰃𐰆 : 𐰋𐰇𐰇𐰇 : 𐰇𐰇𐰋 : 𐰇𐰇𐰇𐰇𐰇𐰇 : 𐰇𐰇𐰋𐰇𐰇𐰆 : 𐰇𐰇𐰇𐰋

kırkız kuurıkan otuz tatar kıtany tatabı koop yagı ermiş: ***Kırgızlar, Kurıkanlar, Otuz Tatarlar, Kıtaylar, Tatabılar*** *hep düşman imiş.* KT D 14

---

[11] ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994, s. 41-42.

2.3. İşaretsiz Görev Ögesinin Fiillerde Olumluluk İşareti Olarak Kullanımı:

Türkçe'de fiillerin olumsuz şekilleri karşısında olumlu şekilleri **işaretsiz**dir. Olumlu fiil yapılarını olumsuzluk eki almayan ve olumsuzluk anlamı taşımayan fiiller oluştururlar:[12]

teg-ø-di: hücum etti

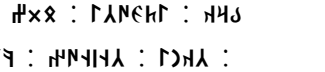

ekinti ışbara yamtar boz atıg binip **tegdi**: *İkinci olarak Işbara Yamtar'ın boz atına binip **hücum etti**.* KT D 33

kel-ø-ti: geldi

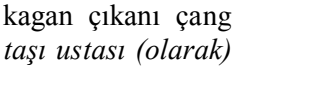

bark itgüçi bediz yaratıgma bitig taş itgüçi tabgaç kagan çıkanı çang sengün **kelti**: *Türbe yapımcısı, süsleme sanatçısı (ve) kitabe taşı ustası (olarak) Çin imparatorunun yeğeni Çang Sengün **geldi**.* KT K 13

içik-ø-di : teslim oldu

yükün-ø-ti: baş eğdi

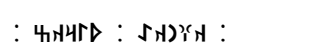

kaganka kırkız bodunı **içikdi yükünti**: *Kırgız boyu, kağana **teslim oldu, baş eğdi**.* T 28

2.4. İşaretsiz Görev Ögesinin Fiillerde Genellik İşareti Olarak Kullanımı:

Genel olarak Türkçe'de ve yazıtlarda fiillerin **genel** kullanımları özel bir ek ile işaretlenmemiştir. Fiillerin **genellik** durumları, olumsuzlukları karşısında **işaretsiz (ø)**'dir. Fiil kök veya gövdelerinden isim/isim soylu sözcük (isim, sıfat, zarf, edat vs.) türeten bazı eklerin fiillerin olumsuz şekillerine eklenememesi, bu tür yapılarda fiillerin genel kullanımlarının esas alındığını göstermektedir.[13]

---

12 ALYILMAZ, Cengiz, *agm*., s. 43.

13 ALYILMAZ, Cengiz, *age*. s. 45.

öt-ø-ünç: rica, dilek, yakarış

𐰋𐰇𐰚𐰴𐰃𐰍 : 𐰃𐰇𐰢𐰇𐰃𐰇𐰃 : 𐰆𐰆𐰣𐰆𐰢𐰇𐰚𐰋𐰇𐰚 : 𐰇𐰇𐰃𐰇𐰃 : 𐰇𐰢𐰃𐰇

kaganım ben özüm bilge tonyukuk ötüntük **ötünç**ümin eşidi birti: *Kağanım, benim kendimin, Bilge Tonyukuk'un arz ettiğim **rica**mı dinlemek lütfunda bulundu.* T 15

kal-ø-ı+sız: tümüyle

𐰚𐰋𐰇 : 𐰇𐰇𐰋𐰚𐰇𐰇𐰋𐰆𐰇 : 𐰋𐰢𐰆𐰆𐰆𐰆𐰆

on ok bodunı **kalısız** taşıkmış tir: *On Ok halkı **tümüyle** sefere çıkmış diyor(lar).* T 30

ti-ø -l+e-: dile-, iste-

𐰇𐰆𐰃𐰇𐰋𐰚𐰇

yirçi tiledim: *Kılavuz istedim.* T 23

3. Kavram İlişkilerinde Karşılaşılan İşaretsiz Görev Ögeleri

3.1. İşaretsiz Görev Ögelerinin İsim Çekimlerinde Kullanımı

-1. I. Çokluk Şahıs İyelik Ekinin İşaretsiz Kullanımı:

Tamlayanı işaretli olan belirtili isim tamlamalarında tamlanan kısımdaki ismin kime / neye ait olduğu tamlayan bölümünde yer alan isimden hareketle 1/1 ihtimal ile anlaşılabildiği için bazen iyelik ekinin düşürüldüğü görülür:

bizing sü+ø+ø atı: bizim ordu[**muz**un] at[lar]ı

𐰋𐰇𐰚𐰃𐰆𐰇 : 𐰋𐰇𐰆𐰇 : 𐰃𐰇𐰆𐰇 : 𐰋𐰇 : 𐰋𐰃𐰇𐰚𐰇

bizing sü atı toruk azukı yook erti: ***Bizim ordumuzun atları** zayıf; azığı (da) yok idi.* KT D 39

-2. İşaretsiz Görev Ögesinin III. Şahıs İyelik Eki Olarak Kullanılması:

Türkçe, III. şahsı, diğer şahıslara göre tanımlarken (işaretlerken), herhangi bir ek kullanmamıştır. Dolayısıyla Türkçe'de I. tekil, II. tekil ve çoğul şahıs iyelik ekleri karşısında III. şahıs iyelik eki işaretsizdir. Türkçe, **İşaretsiz eleman'ın (/.ø./) işaretli eklerden olan farkına I. ve II. tekil ve çoğul şahıs**

iyelik eklerininki kadar bilgi yükleyerek aynı türden ögelerin birbirinden ayırt edilmesinde kullanmış, böylece ek seviyesinde tasarrufa gitmiştir:[14]

ø+ø inisi+ø: küçük kardeşi

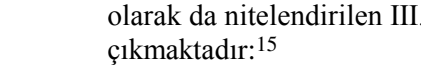

anda kisre **inisi** kagan bolmış erinç: Ondan sonra ***küçük kardeşi*** kağan olmuştur. KT D 4-5

ötüken yir+ø+ø+ø: Ötüken yer[inde], Ötüken topraklar[ında]

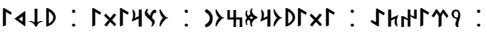

ötüken yir olurup arkış tirkiş ısar neng bungug yok: ***Ötüken yerinde*** *topraklarında oturup kervan gönderirsen hiç bir sıkıntın olmayacak*. KT G 8

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi III. şahsın söz konusu olduğu tamlama üzerine herhangi bir hâl eki almadıkça III. şahıs iyelik eki işaretsizdir. Ancak söz konusu tamlama üzerine herhangi bir hâl eki alırsa zamirsel "n" olarak da nitelendirilen III. şahıs iyelik eki hâl ekiyle birlikte geçici olarak ortaya çıkmaktadır:[15]

türk sir bodun yiri+n+te: Türk Sir boyunun yeri+n+de

türk sir bodun yirinte idi yorımazun usar idi yok kısalım tir men: ***Türk Sir boyunun yerinde*** *hiç kimse kalmasın; mümkünse hepsini yok edelim diyorum.* T 11-12

---

14 Ayrıca bk. GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 7, Erzurum, 1997, s. 1-5; GEMALMAZ E., STT'nde işaretsiz (/.Ø./) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 6, Erzurum, 1996, s. 1-4; GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 4, Erzurum, 1994, s. 1-5.

15 bk. ALYILMAZ, Cengiz, . Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II,* Ankara, 1999, s. 403-415; TEKİN, Talat, Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, S. 7-8, Ağustos 1980, s. 10-17; GÜLSEVİN, Gürer, Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı, *Türk Dili*, S. 466, Ankara, 1990, s. 187-190; CHOİ, H. W., Ana Altayca İyelik Zamiri *n, *Türk Dilleri Araştırmalalrı 1991,* S. 1, Ankara, 1991, s. 191-196.

-3. Belirten / Tamlayan Ekinin İşaretsiz Kullanımı:

Belirtili isim tamlamalarında belirten ve belirtilen arasındaki ilişkiyi sağlayan görev ögesinin işlevi 1/1 ihtimal ile anlaşılabildiği için işaretsiz kullanıldığı da görülür:

bizing sü+ø+ø atı: bizim ordu[muzun] at[lar]ı

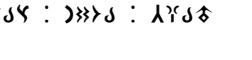

bizing sü atı toruk azukı yook erti: *Bizim ordumuzun atları zayıf; azığı (da) yok idi.* KT D 39

tabgaç bodun+ø sabı: Çin halkının sözleri

[tabgaç bodun+ø] agısı: [Çin halkının] ipekli kumaşları

tabgaç bodun sabı süçig **agısı** yımşak ermiş: ***Çin halkının sözleri*** tatlı, ***ipekli kumaşları*** (da) yumuşak imiş. KT G5

-4. Belirtilen / tamlanan Ekinin İşaretsiz kullanımı:

Türkçe'de /+(s)I/ tamlanan ekinin birinci ve ikinci şahıs iyelik eklerinden (ekleşmiş iyelik sıfatlarından) önce geldiğinde, ünlüyle sonlanan isimlerde ve /+lI/ ve /+sIz/ gibi bazı eklerden önce hem ünlüyle hem de ünsüzle sonlanan isimlerde düştüğü yani /+ø+/ ile karşılandığı görülür[16]. Ancak /+(s)I/ görev ögesi yukarıdaki durumların dışında da tamlamadaki işlevi 1/1 ihtimal ile anlaşılabildiğinden yazıtlarda sık sık işaretsiz kullanılmıştır:

on ok bodun+ø: On Ok boy[u]

ok on bodun emgek körti: ***On Ok boyu*** *sıkıntı gördü.* KT D 19

---

16 GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 7, Erzurum, 1997, s. 1-5; ALYILMAZ, Cengiz, *age*., s. 53-54.

yinçü ögüz+ø:İnci ırmağ[ı]

sogdak bodun iteyin tiyin **yinçü ögüz** keçe temir kapıgka tegi süledimiz: *Soğdak kavmini düzenleyeyim diye **İnci ırmağı**nı geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu yürüttük.* KT D 39

3.2. Hâl Kategorisinde İşaretsiz Görev Ögesinin Kullanımı

-1. İşaretsiz Görev Ögesinin Özne Hâlinde Kullanımı:

Türkçe'de özne ile yüklem arasındaki ilişkiyi sağlayan dışa dönük bir ek bulunmamaktadır. Yani özne hâli eki **/+ø/**'dir.

ol üç kagan+ø: bu üç kağan

ol üç kagan ögleşip altun yış üze kabışalım timiş: ***Bu üç kağan** anlaşıp Altun ormanında birleşelim demişler.* T 20

[köl] tigin**+ø**: Köl Tigin**+ø**

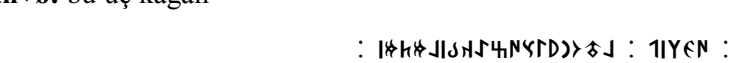

[köl] tigin ol süñüşde otuz yaşayur erti: ***Köl Tigin** o savaşta otuz yaşında idi.* KT K 2

-2. Nesne Hâlinin İşaretsiz Kullanımı:

Yazıtlarda nesne konumunda olan isim ya da isim grubu ile fiil ve yüklem fiil arasındaki ilişki sağlanırken işaretsiz görev ögesinden de (**/+ø/**) yararlanılmıştır:[17]

altun+ø: altın[ı]

kümüş+ø:gümüş[ü]

---

[17] bk. ALYILMAZ, Cengiz, *agm.*, s. 55.

işgiti+ø:ipek[i]

kutay+ø:ipekli kumaş[ları]

altun kümüş işgiti kutay bungsuz ança birür: (Çinliler) ***altını, gümüşü, ipeği, ipekli kumaşları*** *güçlük çıkarmaksızın öylece (bize) veriyorlar*. KT G5

kagan at+ø+ø+ø: hakan unvan[ını]

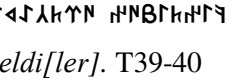

kagan at bunta biz birtimiz: ***Hakan unvanını*** *burada (ona) biz verdik*. KT D20

-3. Zamanda ve Yerde Bulunma Hâllerinin İşaretsiz Kullanımı:

Yazıtlarda, zaman ve yer kavramı bildiren isim ya da isim grubuyla fiil veya yüklem fiil arasındaki ilişki bazen işaretsiz görev elemanıyla karşılanmıştır:

ekinti kün+ø: ikinci gün

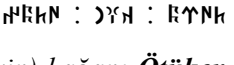

ekinti kün örtçe kızıp kelti: ***İkinci gün*** *ateş gibi kızıp geldi[ler]*. T39-40

ötüken yış**+ø+ø+ø**: Ötüken orman[ında]

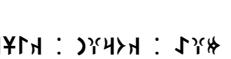

türük kagan **ötüken yış** olursar ilte bung yok**:** *Türk(lerin) kağanı* ***Ötüken ormanlarında / dağlarında*** *otururs*a *ülkede (hiçbir) sıkıntı olmaz*. KT G3

amga korgan+ø+ø+ø: Amga kale[sinde]

amga korgan kışlap yazınga oguzgaru sü taşıkdımız: ***Amga kalesinde*** *kışlayıp bahar gelince Oğuz'a doğru ordu çıkardık*. KT K 8

-4. Sebep Hâlinin İşaretsiz Kullanımı:

Yazıtlarda sebep hâli ifade edilirken işaretsiz görev ögesinden de yararlanılmıştır:

ne+ø: niçin, ne sebeple

𐰋𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰋𐰃𐰇𐰃𐰃𐰋 : 𐰋𐰇𐰋𐰃 : 𐰋𐰇𐰋𐰇𐰇𐰋𐰋𐰃𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰋𐰇𐰋𐰇𐰇𐰋𐰋𐰃𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰃𐰇𐰋

neke tezer biz üküş tiyin neke koorkuur biz az tiyin **ne** basınalım tegelim tidim: *Niçin kaçıyoruz? (Onlar) çok diye niçin korkuyoruz? (Biz sayıca) azız diye* ***niçin*** *kendimizi küçümsüyoruz? Hücum edelim dedim*. T 38-39

-5. Nicelik / Miktar Hâlinin İşaretsiz Kullanımı:

Yazıtlarda miktar bildiren sözcüklerin fiil ya da yüklem fiil ile ilişkisi kurulurken bazen /+ø/ biçim birimi kullanılmıştır:

biş otuz+ø: yirmi beş (kez)

üç yigirmi+ø: on üç (kez)

𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋𐰃 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋

kamagı **biş otuz** süledimiz **üç yigirmi** süngüşdümiz: *Tamamı,* ***yirmi beş (kez)*** *sefer ettik;* ***on üç (kez)*** *savaştık.* KT D 18

yiti+ø: yedi (kez)

𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋

kıtanyka **yiti** süngüşdi: *Kıtaylar'la* ***yedi kez*** *savaştı.* T 49

-6. Seslenme Hâlinin İşaretsiz Kullanımı:

Seslenme hâli yazıtlarda işaretsiz görev ögesiyle karşılanmıştır[18]:

türük begler+ø: (ey) Türk beyleri, Türk beyleri!

türük oguz begleri bodun+ø: (ey) Türk, Oğuz beyleri (ve) halkı!

𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋 : 𐰇𐰋𐰃𐰇𐰋

türük oguz begleri bodun eşiding: ***(Ey) Türk, Oğuz beyleri*** *(ve)* ***halkı***, *işitin!* KT D22

türk bodun+ø: (ey) Türk milleti!

---

18 Konuyla ilgili bilgi çin bk. ALYILMAZ, Cengiz, *age*., s. 82-83; ALYILMAZ, Cengiz, Ünlemlerin / Seslenmelerin Kuvvetlendirici İşlevleri, *Türk Dilinin Sorunları Toplantısı II,* Ankara, s. 534-540; MERT, Osman, *Kutadgu Biligde Hâl Kategorisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002, s. 17-27.

𐰋𐰃𐰋𐰇 : 𐰋𐰃𐰏 : 𐰆𐰼𐰆𐰃 : 𐰇𐰏𐰋𐰃

türk bodun ertin ökün: ***(Ey) Türk milleti*!** *(bu huyundan) vazgeç (ve) nadim ol!* BK D19.

3.3. Yüklem -Fiilde Yer Alan İşaretsiz Görev Ögeleri

-1. Şahıs Eklerinin İşaretsiz Kullanımı:

-1.1. II. Çokluk Şahıs Ekinin İşaretsiz Kullanımı:

Aynı şahsa yönelik olarak söylenen ve art arda gelen iki cümlenin birincisinin yükleminde 1/1 ihtimal ile bilinmesinden dolayı ikinci cümlede şahıs bildiren biçimbirimin bazen işaretsiz kullanıldığı görülür[19]:

küng boltaçı er-ti+ø (< küng boltaçı er-ti+**giz**): cariye olacak idi(niz)

: 𐰴𐰉𐰺𐰴𐰼𐰃 : 𐰉𐰺𐰴𐰇𐰼𐰃𐰓 : 𐰉𐰋𐰋𐰺𐰋𐰺𐰇 : 𐰉𐰏𐰋𐰇 : 𐰉𐰏𐰋𐰇𐰋 : 𐰼𐰇𐰴𐰃 : 𐰼𐰃𐰉𐰺𐰉𐰋

: 𐰋𐰇𐰋𐰏 : 𐰋𐰴𐰋𐰺𐰃𐰇𐰇 : 𐰴𐰇𐰴𐰃𐰇 : 𐰴𐰼𐰇𐰺𐰃𐰇 : 𐰋𐰇𐰋 : 𐰋𐰇𐰋𐰏𐰴𐰺𐰃𐰺𐰋𐰇 : 𐰋𐰇𐰋𐰋

ögüm katun ulayu öglerim ekelerim kuunçuylarım bunça yeme tirigi küng boltaçı erti+**ø** ölügi yurtda yolta yatu kaltaçı erti**giz**: *(Köl Tigin olmasaydı) anam katun, öteki analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim (ve) bunca hayatta kalanlar! (sizler) cariye olacaktı(**nız**); ölenler! (sizler) (de) çadırlarda yollarda kalacaktı**nız**.* KT K 9

-1.2. İşaretsiz Görev Ögesinin III. Teklik ve Çokluk Şahıs Eki Olarak Kullanımı:

III. teklik ve çokluk şahıs ekleri Türkçe'de diğer şahıs eklerine göre işaretsizdir[20]:

sımadı +ø-ø+ø (< sıma<u>d+ı</u> er-ür+**ø**): kırmadı

𐰋𐰼𐰋𐰇 : 𐰆𐰋𐰼𐰃 : 𐰃𐰋𐰋

mening sabımın **sımadı**: *Benim sözümü **kırmadı***. KT G 11

kul bol<u>tı</u> +ø-ø+**ø** (< kul bol<u>t+ı</u> er-ür+**ø**) : köle oldu

küng bol<u>tı</u> +ø-ø+**ø** (< küng bol<u>t+ı</u> er-ür+**ø**) : cariye oldu

---

19 bk. ALYILMAZ, Cengiz, *age.,* s. 243.

20 ALYILMAZ, Cengiz, *age.,* s. 240.

𐰋𐰺𐰚 : 𐰚𐰃𐰼 : 𐰴𐰼 : 𐰃𐰚𐰴𐰽𐰚𐰋𐰼 : 𐰋𐰺𐰇𐰾𐰼 : 𐰴𐰃𐰾𐰼 : 𐰲𐰽𐰴𐰾

𐰚𐰃𐰼𐰴𐰋𐰋 : 𐰃𐰚𐰴𐰽𐰃𐰚𐰇 :

tabgaç bodunka beglik urı ogılın **kul boltı** eşilik kıız ogılın **küng boltı**: *Çin milletine bey olacak evladın **köle oldu**; hanım olacak evladın **cariye oldu**.* KT D 7

yagımız er-ti+ø: düşmanımız idi

𐰚𐰸𐰋𐰉𐰽𐰺𐰇 : 𐰀𐰽𐰃𐰲𐰽𐰴𐰾

tabgaç kagan **yagımız erti**: Çin kağanı ***düşmanımız idi***. T 19

tüz ermiş+ø: barış ve uyum içinde imiş[ler]

𐰃𐰾𐰋𐰃𐰋𐰚 : 𐰴𐰾𐰇𐰚𐰀𐰾𐰼 : 𐰴𐰾𐰇𐰚𐰋𐰺𐰇𐰾

begleri yeme bodunı yeme **tüz ermiş**: *Beyleri de halkları da **barış ve uyum içinde imiş[ler]** şüphesiz.* KT D3

-1.3. Dolaysız (Direct) Emirden Sonra İşaretsiz Görev Ögesinin Kullanımı:

Orhun yazıtarında ikinci teklik şahıs için kullanılan direkt emrin ve direkt emir üzerine getirilen şahıs ekinin işareti bulunmamaktadır[21]:

ay- ø +ø: söyle/ver!

𐰚×𐰚𐰋 : 𐰃𐰚𐰇𐰇𐰴𐰃𐰴𐰲𐰃𐰾 : 𐰇𐰴𐰴𐰲𐰺𐰋𐰃 : 𐰺𐰃𐰇𐰚𐰇

kııyınıg köönglünçe **ay** ben sanga ne ayayın tidi: *Kararı dilediğin gibi **ver**; ben sana ne söyleyeyim dedi.* T 32

Yazıtlarda bazen şekil itibarıyla ikinci tekil şahsa yönelik emirle ikinci çokluk şahsa mesaj gönderildiği örnekler de bulunmaktadır:

eşid- ø +ø: işit!

×𐰃 : 𐰚𐰋𐰋𐰋𐰋 : 𐰀𐰾𐰴𐰺

sabımın tüketi **eşid**: *Sözlerimi baştan sona **işitin**.* BK 1

---

21 ALYILMAZ, Cengiz, *age,* s. 245-246; GEMALMAZ, Efrasiyap, STT'nde işaretsiz (/.Ø./) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 6, Erzurum, 1996, s. 1-4.

3.4. Cümle Başı Edatlarının İşaretsiz Kullanımı

Orhun yazıtlarında cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlayan cümle başı edatlarının bazen işaretsiz kullanıldığı da görülür:

ø: fakat

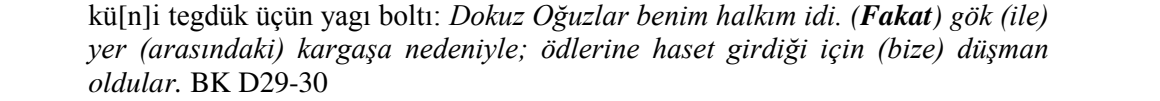

to[kuz og]uz mening bodunum erti **ø** tengri yer bulgakın üçün öding[e] kü[n]i tegdük üçün yagı boltı: *Dokuz Oğuzlar benim halkım idi. (**Fakat**) gök (ile) yer (arasındaki) kargaşa nedeniyle; ödlerine haset girdiği için (bize) düşman oldular.* BK D29-30

ø:ancak / yine de

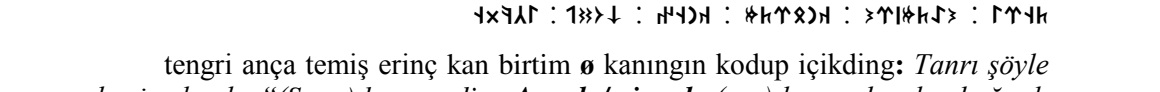

tengri ança temiş erinç kan birtim **ø** kanıngın kodup içikding**:** *Tanrı şöyle demiş olmalı: "(Sana) han verdim. **Ancak / yine de** (sen) hanını bırakıp bağımlı oldun.* T 2-3

SONUÇ:

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, yazıtlarda görev ögelerinin bir kısmı **kolaylık** ve **anlaşılabilirlik** kanunları çerçevesinde zaman zaman görevlerini yanlarındaki diğer görev ve anlam ögelerine bırakarak düşerken, bir kısmı ise aynı grup içerisinde işaretli öge ya da ögeler karşısında işaretsiz kullanılmışlardır. Bu durum, Orhun yazıtlarına ait metinlerin yazıldıkları dönemlerde Türkçe'nin ulaşmış olduğu seviyeyi göstermesi / ortaya koyması bakımından son derece önemlidir.

KAYNAKLAR:

ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum, 1994.

ALYILMAZ, Cengiz, Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?, *Türk Gramerinin Sorunları II,* Ankara, 1999, s. 403-415.

ALYILMAZ, Cengiz, Türkçede Fiil Deyimleri ve Öğretimi Üzerine, *Türk Dili*, S. 620, Ankara, 2003, s. 534-540.

ALYILMAZ, Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*, Ankara, 2005.

ALYILMAZ, Semra, *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh HACILAR Hayatı-Sanatı-Şiirleri,* Ankara, 2003.

ARSLAN, Hülya, Kazak Türkçesinde İsim Çekimi Yalın Hal, *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 130, Ankara, 2001, s. 231-236.

AYDIN, Özgür, Türkçede Belirtme Durum Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem, *Dil Dergisi,* S. 52, Ankara, 1997, s. 5-17.

BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, Ankara, 1986.

BOZ, Erdoğan, *Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi*, Ankara, 2007.

BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi*, İstanbul, 1995.

BOZKURT, Fuat, *Türklerin Dili*, Ankara, 1999.

BÖREKÇİ, Muhsine, Türkçede Hal Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması, *26-Eylül-1 Ekim 2000, Türk Dil Kurumu – IV. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı,* Çeşme.

BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, 1996.

CHOİ, H. W., Ana Altayca İyelik Zamiri *n, *Türk Dilleri Araştırmalalrı 1991,* S. 1, Ankara, 1991, s. 191-196.

EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, 2003.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 1983.

GABAIN, A. von, *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara, 1988, (Çeviren: Mehmet AKALIN).

GEMALMAZ, Efrasiyap, *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Degerleri*, Erzurum, 1982.

GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 4, Erzurum, 1994, s. 1-5.

GEMALMAZ, Efrasiyap, Türkçe'nin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 3, Erzurum, 1995, s. 1-7.

GEMALMAZ E., STT'nde işaretsiz (/.Ø./) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 6, Erzurum, 1996, s. 1-4.

GEMALMAZ, Efarasiyap, Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 7, Erzurum, 1997, s. 1-5.

GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Ankara, 2000.

GÜLSEVİN, Gürer, Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı, *Türk Dili,* S. 466, Ankara Ekim 1990, s.187-190.

GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara, 1997.

KAHRAMAN, Tahir, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Füllerin Durum Ekli Tamlayıcıları,* Ankara, 1996.

KALKAN, Uğur*, Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal (Durum) Eklerinin İşlevleri,* Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2006.

KARAHAN, Leyla, Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genetive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 1996,* Ankara, 1999, s. 605-611.

KARAHAN, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi,* Ankara, 2004.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları,* Ankara, 1994.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, Ankara, 2003.

MERT, Osman, *Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.

MERT, Osman, Türkçe'de Hâl Kategorisi ve Öğretimi, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 21, Erzurum, 2003, s.25-32.

ÖNER, Mustafa, Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi, *Türk Dili,* S. 565, Ankara, Ocak 1999, s. 10-18.

ÖZKAN, Nevzat, Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme, *İlmi Araştırmalar*, S.12, İstanbul, 2001, s. 153-165.

ŞAHİN, Erdal, *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hal Ekleri ve İşlevleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2003.

TEKİN, Talat, *Orhun Türkçesi Grameri*, Ankara, 2000, Yayımlayan: Mehmet ÖLMEZ.

TEKİN, Talat, Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine, *Genel Dilbilim Dergisi*, C. 2, S. 7-8, Ağustos 1980, s. 10-17.

TEKİN, Talat, *Orhun Yazıtları,* İstanbul, 1995.

TEKİN, Talat, *Tunyukuk Yazıtı*, Ankara, 1994.

TEKİN, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003.

TEPELİ, Yusuf, Ölçünlü Türkiye Türkçesinde İsim Durumlarından Yalın Durum (ø), *IV. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı 2000*, Ankara, 2006.